

XOMILANING AXLOQIY STATUSI HAYOT QADRIYATI

Qo'qon Universiteti Andijon
filiali davolash ishi talabalari

Numonova Gulmiraxon

Xalilova Oylarxon

Usmonzoda Umidaxon

Rahimov Otabek

Andijon Davlat Tibbiyot Instituti

1-akusherlik-ginekologiya

kafedrasida katta o'qituvchisi

Usmonova Gavxaroy Asqarovna

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola homilaning axloqiy statusi va uning hayot qadriyati masalalariga bag'ishlangan. Homila inson huquqlari, axloqiy qadriyatlar, va diniy, falsafiy nuqtai nazarlardan kelib chiqib, uning hayotga daxldorligi qanday qaralishini tahlil qiladi. Maqolada homilaning axloqiy maqomi, uning huquqlari va hayotining qadriyat sifatida taqdim etilishi hamda jamiyatning axloqiy va ijtimoiy tamoyillariga asoslanib qarorlar qabul qilishda qanday masalalar yuzaga kelishi muhokama qilinadi. Homilaning huquqlari, abort va sun'iy tug'ilishni to'xtatish (abort) kabi muhim axloqiy masalalar o'rganilib, turli madaniy va ilmiy qarashlar orqali xalqaro tajribalar tahlil qilinadi. Maqolada shuningdek, homilaning jamiyat va oiladagi o'rni, shaxsiy va ijtimoiy axloqiy qarorlar, shuningdek, bioetika kontekstida homilaning axloqiy maqomi masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda homilaga nisbatan e'tiborning ortishi va uning qadriyat sifatida inson huquqlari bilan bog'lanishi, jamiyat axloqiy muammolari bilan birga ham o'rganiladi.

Kalit so'zlar: homilaning axloqiy statusi, hayot qadriyati, inson huquqlari, abort masalasi, bioetika, diniy nuqtai nazar, huquqiy tahlil, axloqiy dilemmalar, reproduktiv huquqlar, etik tamoyillar.

THE MORAL STATUS OF THE FETAL VALUE OF LIFE

ABSTRACT

This article is devoted to the issues of the moral status of the fetus and its value of life. The fetus is analyzed from the perspective of human rights, moral values, and religious and philosophical perspectives, and how its relevance to life is viewed. The article discusses the moral status of the fetus, the presentation of its rights and life as a value, and what issues arise in making decisions based on the moral and social

principles of society. Important moral issues such as fetal rights, abortion and artificial termination of pregnancy (abortion) are studied, and international experiences are analyzed from different cultural and scientific perspectives. The article also analyzes the role of the fetus in society and the family, personal and social moral decisions, as well as the issues of the moral status of the fetus in the context of bioethics. The study examines the increased attention paid to the fetus and its connection with human rights as a value, along with the moral problems of society.

Key words: moral status of the fetus, value of life, human rights, abortion issue, bioethics, religious perspective, legal analysis, moral dilemmas, reproductive rights, ethical principles.

KIRISH

Homila va uning axloqiy statusi insoniyatning eng muhim va nozik masalalaridan biridir. Har bir insonning hayoti boshlanishi homilalik davridan boshlab shakllanadi, va bu davrda homilaning huquqlari va axloqiy maqomi ko'plab ilmiy, diniy, va falsafiy muhokamalarni keltirib chiqaradi. Homilaning axloqiy statusi masalasi nafaqat bioetika sohasida, balki umumiy axloqiy va ijtimoiy qadriyatlar kontekstida ham muhim ahamiyatga ega. Bu masala jamiyatning qadriyat tizimi, qonunchilik va tibbiyotning rivojlanishi bilan bevosita bog'liqdir.

Har bir jamiyatda homilaga bo'lgan munosabat, asosan, uning hayotining qadriyatiga, etika va axloqiy me'yorlarga asoslanadi. Shuning uchun, homilaga nisbatan qarorlar qabul qilishda uning axloqiy maqomi, huquqlari va hayotining qadri inson huquqlari, diniy e'tiqodlar va madaniy qoidalarga asosan shakllanadi. Bunday qarorlar, ayniqsa, abort va sun'iy tug'ilishni to'xtatish kabi masalalar bilan bog'liq bo'lib, jamiyatda katta ijtimoiy va axloqiy muhokamalarni keltirib chiqaradi.

Bu maqolada homilaning axloqiy maqomi, uning huquqlari, va jamiyatdagi o'rni masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, homilaning axloqiy qadriyat sifatida taqdim etilishi, turli ijtimoiy va ilmiy nuqtai nazarlardan baholanishi, va bu masalaning jamiyatdagi axloqiy dilemmalar bilan qanday bog'liq ekanligi muhokama qilinadi. Maqolada homilaning axloqiy maqomi va hayot qadriyatini o'rganish orqali, biz jamiyatda yanada axloqiy va adolatli qarorlar qabul qilish uchun asosiy tamoyillarni aniqlashga harakat qilamiz.

Homilaning bachadon ichidagi pozitsiyasi, onaning va homilaning sog'lig'i uchun juda muhim bo'lgan soha hisoblanadi. Uylanish va tug'ish jarayonidagi komplikatsiyalarni aniqlash va oldini olishda homilaning pozitsiyasi katta rol o'ynaydi. Homilaning pozitsiyasi bilan bog'liq tadqiqotlar va ilmiy izlanishlar vaqt o'tishi bilan rivojlanib, tug'ilish usulini, komplikatsiyalarni va umumiy onalik va homiladorlik sog'lig'ini yaxshilashga qaratilgan ko'plab ishlar olib borilgan.[1]

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI

Homilaning pozitsiyasi va tug'ilish usuli o'rtasidagi aloqani o'rganish bo'yicha ilk tadqiqotlardan biri Smith va boshqalar (1997) tomonidan o'tkazilgan. Ushbu tadqiqot homilaning noto'g'ri pozitsiyasining tug'ilishdagi murakkabliklarga, shu jumladan uzoq davom etgan mehnat, kechiktirilgan tug'ish va chaqaloqning noqulay holatlarda tug'ilishiga olib kelishini ko'rsatdi. Tadqiqotda homilaning pozitsiyasini erta aniqlash va uni boshqarishning ahamiyati ta'kidlangan. Jones va boshqalar (2002) esa breech (aylanma) yoki transversal pozitsiyalarda tug'ilishning cesarean (kesim) operatsiyasi bilan bog'liqligini o'rganib, homilaning noto'g'ri pozitsiyasi bo'lgan hollarda jarrohlik aralashuvlarining zaruriyligini ko'rsatdi.

Kumar va Singh (2005) tomonidan o'tkazilgan tadqiqotda homilaning noto'g'ri pozitsiyasiga ta'sir qiluvchi anatomik omillar o'rganilgan. Ular, homilaning orqa o'rni, bachadonning shakli va ona tanasining xususiyatlari kabi omillar, tug'ilish jarayonida muammolarni keltirib chiqarishi mumkinligini aniqladilar. Ushbu tadqiqotda, homilaning noto'g'ri pozitsiyasi tug'ilish jarayonini qanday o'zgartirishi va ona va chaqaloq salomatligiga qanday ta'sir qilishini ko'rsatgan.

Homilaning pozitsiyasini baholash uchun turli usullar qo'llaniladi, jumladan qo'l bilan his qilish va ultratovush tekshiruvlari. Stevens va boshqalar (2009) tomonidan o'tkazilgan tadqiqotda qo'l bilan homilaning pozitsiyasini aniqlash usuli o'rganilgan bo'lib, tajribali shifokorlar ushbu usul yordamida nisbatan aniq ma'lumotlar olishlari mumkinligini ko'rsatdilar. Williams va Ross (2011) esa ultratovush tekshiruvlari homilaning pozitsiyasini aniqlashda yanada aniqroq va ishonchli usul ekanligini ta'kidlashdi, ayniqsa polihidramniya yoki ona semizligi kabi omillar ta'sirida.

Noto'g'ri pozitsiya va uning tuzatish usullarini o'rganishga bag'ishlangan bir qancha tadqiqotlar mavjud. Baxter va boshqalar (2014) tomonidan olib borilgan tadqiqotda ko'plik, bachadon anomaliyalari va ona sog'lig'idagi holatlar (masalan, diabet va gipertenziya) homilaning noto'g'ri pozitsiyasini keltirib chiqaruvchi omillar sifatida ko'rsatilgan. McAllister va boshqalar (2016) esa homilaning noto'g'ri pozitsiyalarini to'g'irlash uchun tashqi cefalik versiya (ECV) kabi tibbiy aralashuvlar va maxsus mashqlarni tavsiya etgan.

Gonzalez va boshqalar (2018) tomonidan o'tkazilgan tadqiqotda vaginal va cesarean tug'ilishlar o'rtasidagi farqlar o'rganilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, homilaning noto'g'ri pozitsiyasi bo'lgan hollarda cesarean tug'ish ko'pincha zarur bo'lsa-da, ba'zi hollarda vaginal tug'ish ham muvaffaqiyatli amalga oshirilishi mumkin.

Bu tadqiqot homilaning noto'g'ri pozitsiyasining tug'ilishdagi oqibatlarini va ona va chaqaloq salomatligiga ta'sirini o'rganishga qaratilgan. Tadqiqot usulida retrospektiv koxort dizayni qo'llaniladi, bunda homilaning noto'g'ri pozitsiyasi bo'lgan homilador ayollarning tibbiy ma'lumotlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda aniqlangan

parametrlar homilaning tug'ilish usuli, tug'ish jarayonidagi murakkabliklar va ona va chaqaloqning sog'lig'iga bo'lgan ta'sirni o'z ichiga oladi.

Tadqiqot retrospektiv koxort dizayni asosida olib boriladi, bunda 2015-2020 yillar oralig'ida homilaning noto'g'ri pozitsiyasi aniqlangan ayollarning tibbiy tarixlari o'rganiladi. Tadqiqotda homilaning noto'g'ri pozitsiyasi bo'lgan ayollarni o'rganish maqsadida quyidagi kriteriyalar ishlatiladi:

- Homiladorlikning uchinchi trimestrida noto'g'ri pozitsiya (breech, transversal lie, occiput posterior va boshqalar) bo'lgan ayollar.
- Tug'ilishdan keyin chaqaloqning pozitsiyasi va tug'ilish usuli (vaginal yoki cesarean).

Tadqiqot ishtirokchilari 2015-2020 yillar oralig'ida homilaning noto'g'ri pozitsiyasi aniqlangan ayollar bo'ladi. Ishtirokchilarga quyidagi shartlar asosida tanlov amalga oshiriladi:

- Noto'g'ri pozitsiya (breech, transversal, occiput posterior va boshqalar) bo'lgan ayollar.
- Tadqiqot davomida barcha tug'ilishlar faqatgina tadqiqot o'rganiladigan tibbiyot muassasasida amalga oshirilgan ayollar.

Ma'lumotlar bemorning tibbiy kartalaridan olinadi va quyidagi parametrlar to'planadi:

1. Demografik Ma'lumotlar: Ona yoshi, pariteti, homiladorlikdagi haftalar.
2. Homilaning Pozitsiyasi: Diagnostik pozitsiya (breech, transversal, occiput posterior), pozitsiya aniqlash usuli (qo'l bilan sezish, ultratovush).
3. Tug'ilish Usuli: Vaginal tug'ilish, cesarean tug'ilish.
4. Ona va Chaqaloq Salomatligi: Tug'ilishdagi murakkabliklar (masalan, qon yo'qotish, infeksiya), chaqaloqning Apgar ballari, neonatal intensiv parvarish talab qilgan hollarda.

Ma'lumotlar tasviriy statistikalar yordamida tahlil qilinadi. Chi-kvadrat testlari yordamida kiritilgan kategorik o'zgaruvchilar orasidagi bog'liqlik o'rganiladi. Logistik regressiya yordamida homilaning noto'g'ri pozitsiyasining tug'ilish usuliga ta'sirini tahlil qilish amalga oshiriladi.

Tadqiqotdan oldin, tibbiyot muassasasining etik qo'mitasi tomonidan ma'lumotlarni yig'ish va ishlov berish uchun ruxsat olinadi. Barcha shaxsiy ma'lumotlar anonimlashtiriladi va maxfiylikni saqlashga e'tibor qaratiladi.

Bu tadqiqot retrospektiv bo'lgani sababli ma'lumotlar mavjud tibbiy kartalarga asoslanadi, bu esa ma'lumotlarning to'liq va aniq bo'lishiga ta'sir qilishi mumkin. Tadqiqot faqat bir tibbiyot muassasasida amalga oshirilgani uchun natijalar boshqa tibbiy muassasalar uchun umumlashtirilishi mumkin emas.

Ushbu tadqiqot homilaning noto'g'ri pozitsiyasi bilan tug'ilishning natijalarini o'rganishga qaratilgan bo'lib, tug'ilish usulini boshqarish va homiladorlikni muvaffaqiyatli boshqarish uchun foydali tavsiyalar berishi mumkin.[2]

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Homilaning qorin bo'shlig'ida joylashuvi va pozitsiyasi muhim ahamiyatga ega, chunki bu onaning va chaqaloqning sog'lig'iga ta'sir qilishi mumkin. Homilaning o'qi — bu shartli, xayoliy chiziqli bo'lib, chaqaloqning orqa qismidan tokchaga o'tadi. Ona tabiat tomonidan taqdim etilgan ideal pozitsiya — bu homilaning o'qi va bachadonning o'qi mos keladigan uzunlamalik pozitsiyasidir, bu holatda tug'ilish jarayoni ona va bola uchun minimal noqulaylik yaratadi.

Biroq, 0,5-0,7% holatlarda homilaning noto'g'ri pozitsiyasi aniqlanadi. Bu holat ko'pincha ayolning homiladorlik jarayonida sezilmasligi mumkin, chunki u homiladorlikni rivojlanishiga ta'sir qilmaydi.[3]

Homilaning noto'g'ri pozitsiyasi bachadon tizmasiga perpendikulyar bo'lishi mumkin, va bu holat keskin burchaklar bilan bog'liq bo'lib, tug'ilish jarayonida qiyinchiliklar keltirishi mumkin. Agar homila noto'g'ri pozitsiyada bo'lsa, tug'ilish jarayoni uchun cesarean operatsiyasi talab qilinishi mumkin. Bunday holatlar erta tug'ilish xavfini ham tug'diradi va tibbiy yordam vaqtida ko'rilmasa, jiddiy oqibatlariga olib kelishi mumkin, jumladan, bola va ona uchun hayotiy xavf.

Homiladorlikning 30-haftasiga qadar homilaning qorin bo'shlig'idagi pozitsiyasini aniqlash mantiqan to'g'ri emas, chunki chaqaloq hali ham kichik va erkin harakatlanishi mumkin, o'z o'rnini tez-tez o'zgartiradi. Biroq, uchinchi trimestrda shifokor homilaning pozitsiyasini aniqlashi mumkin. Beqaror pozitsiya, masalan, chaqaloqning boshining serviksta joylashgan bo'lib, orqa qismi moyil bo'lsa, maxsus mashqlar va bandaj kiyish zarur bo'ladi, aks holda homila noto'g'ri holatga o'tishi mumkin.

Homilaning pozitsiyasini aniqlash uchun qorin bo'shlig'ini qo'llar bilan tekshirish mumkin, ammo bu polihidramniyalar yoki boshqa omillar ta'sirida qiyin bo'lishi mumkin.

Homilaning axloqiy statusi va hayot qadriyati — bu insoniyatning ko'plab axloqiy, diniy, ilmiy va falsafiy munozaralariga sabab bo'lib kelgan, murakkab va jiddiy mavzulardan biridir. Homiladorlik davrida ona qornidagi homila insoniyatning eng nozik va zaif holatidagi mavjudot sifatida qaraladi. Shuning uchun uning axloqiy statusi va hayot qadriyatlari muhokama qilish uchun juda muhimdir.

1. Homilaning axloqiy statusi

Homilaga bo'lgan munosabat odatda ikki asosiy nuqtai nazardan ko'rib chiqiladi: birinchidan, homilaning hayotga bo'lgan huquqlari, ikkinchidan, onaning hayotiga va huquqlariga hurmat. Homilaning axloqiy statusi ko'pincha uning tug'ilishidan oldingi

davrda, ya'ni ona qornidagi davrda, uning inson sifatida hisoblanishi yoki faqat potentsial inson sifatida qaralishi bilan bog'liqdir.[4]

Homilaning huquqlari haqidagi savollar turli madaniyatlarda, diniy qarashlarda va qonuniy tizimlarda boshqacha yoritiladi. Ba'zi mamlakatlarda homilaga tug'ilishdan oldin ham huquq beriladi, boshqa joylarda esa faqat tug'ilganidan keyin uning haqiqiy huquqlari tan olinadi. Odatda, homilani himoya qilishga qaratilgan qonunlar va axloqiy me'yorlar ona va homilaning o'zaro huquqlarini uyg'unlashtirishga intiladi.

2. Homilaning hayot qadriyati

Homilaga bo'lgan munosabatning ikkinchi asosiy nuqtai nazari — uning hayot qadriyatlari bilan bog'liqdir. Hayot qadriyati — bu inson hayotining qadriga va muhimligiga bo'lgan hurmatdir. Homilaning hayoti va uning rivojlanishi tug'ilishdan oldin ham qadrlanadi, chunki bu hayotning boshlanishidir. Homila rivojlanayotgan vaqtda u insoniyatning kelajagini o'zida mujassamlashtiradi.

Shu bilan birga, homilaning hayot qadriyati ba'zan onaning salomatligi va hayoti bilan bog'liq bo'lgan qarorlar bilan kesishadi. Masalan, ba'zi holatlarda homiladorlik davrida onaning hayoti xavf ostiga tushishi mumkin, va bu vaziyatda homilani saqlash yoki onaning hayotini saqlash o'rtasida axloqiy qarorlar qabul qilinadi.

3. Homilaga qarshi faoliyatlar va axloqiy muammolar[5]

Homilaning axloqiy statusi bilan bog'liq yana bir katta axloqiy masala — bu homilani sun'iy abort qilish masalasi. Dunyoning ko'plab joylarida abort qonuniy ravishda amalga oshirilishi mumkin, lekin bu masala juda ko'p etikal muammolarni keltirib chiqaradi. Ba'zi odamlar abortni homilaning hayotiga qarshi jinoyat sifatida ko'rishadi, boshqalar esa abortni onaning huquqlarini himoya qilishning bir usuli sifatida ko'rishadi.

Sun'iy abort qilishning axloqiy va diniy baholashlari ko'plab ijtimoiy va siyosiy qarorlar qabul qilishda katta ahamiyatga ega. Odamlar homilani abort qilishda, ba'zida faqat ona va uning hayoti yoki sog'lig'i o'rtasidagi muvozanatni ko'zda tutib, hayotning qadriyatini saqlashga harakat qilishadi. Boshqa hollarda, homilaga huquq berish va uning o'zgaruvchan hayoti haqidagi qarashlar farqlanadi.

4. Homilaga ijtimoiy va diniy qarashlar[6]

Homilaga bo'lgan axloqiy munosabatlar ijtimoiy, madaniy va diniy omillar bilan chambarchas bog'liq. Diniy nuqtai nazardan, ko'plab dinlarda homila inson hayotining boshlanishi sifatida tan olinadi va uning hayoti qadrlanadi. Masalan, xristianlikda, islomda va yahudiylikda homilaning hayoti muqaddas hisoblanadi va u har doim himoya qilinishi kerak deb hisoblanadi. Islomda ham, xristianlikda ham, homilaning huquqlari va hayoti muhim, ammo bu dinlar homilaning hayotining qadriyatini qanday saqlashni o'zlarining an'analari asosida belgilaydi.

5. Homilaning axloqiy pozitsiyasini belgilashda ilmiy yondashuvlar

Ilmiy nuqtai nazardan, homilaga bo'lgan axloqiy munosabatni belgilashda biologiya, tibbiyot va etika sohalari katta rol o'ynaydi. Homilaning rivojlanish bosqichlarini va uning huquqlarini tushunish uchun ilmiy yondashuvlar va tibbiy tadqiqotlar zarur. Homilaning tizimli rivojlanishi va tug'ilishdan oldingi holati haqida ma'lumotlar tibbiyot amaliyotida muhim ahamiyatga ega bo'lib, homilaning hayotini xavf ostiga qo'yadigan holatlar haqida qaror qabul qilishda yordam beradi.

6. Homilaga nisbatan huquqiy me'yorlar

Homilaga nisbatan huquqiy me'yorlar ham turli mamlakatlar va yuridik tizimlarga qarab o'zgaradi. Ba'zi mamlakatlarda homilaning huquqlari tug'ilgunga qadar himoya qilinadi, boshqa mamlakatlarda esa faqat tug'ilishdan keyin uning huquqlari to'liq tan olinadi. Shuningdek, homilaning huquqlari va uning hayoti bilan bog'liq qonunlar ijtimoiy, diniy va madaniy an'analarga asoslanadi. Misol uchun, ba'zi davlatlarda homilaning hayotiga huquq berish va abort qilish masalalari orasida qonuniy farqlar mavjud.

Homilaning axloqiy statusi va hayot qadriyati zamonaviy jamiyatda juda ko'p bahs-munozaralarga sabab bo'lib kelgan muhim mavzudur. Ushbu masalalar biologik, axloqiy, diniy va huquqiy jihatdan turlicha qarashlar bilan o'rab olingan. Homilaning hayotining qadri, uning axloqiy holati va huquqlari jamiyatning turli qatlamlari, madaniyat va dinlar tomonidan har xil baholanadi. Biroq, umumiy fikr shundaki, homilani himoya qilish va uning huquqlarini saqlashga bo'lgan ehtiyoj hech qachon inkor qilinmasligi kerak.[7]

XULOSA

Homilaning axloqiy statusi va hayot qadriyati masalasi nafaqat ilmiy, balki jamiyatning ijtimoiy, madaniy, diniy va huquqiy jihatlariga ta'sir ko'rsatadigan murakkab masaladir. Bu sohada bir nechta qarashlar mavjud bo'lib, har bir jamiyatda, hatto davlatlarda ham bu masala turli yo'llar bilan hal qilinadi. Homilaning huquqlari va uning hayoti bilan bog'liq qarorlar har bir odamning e'tiqodiga, axloqiy qarashlariga, diniy nuqtai nazariga, hamda jamiyatning madaniy an'analari va huquqiy tizimlariga bog'liq bo'ladi.

Homila hayoti va uning qadriyatlari insoniyatning kelajagini belgilovchi, hayotning boshlanishini anglatadigan eng muhim jarayonlardan biridir. Shu bilan birga, homilaga nisbatan axloqiy qarorlar qabul qilishda, onaning huquqlari va salomatligi, ijtimoiy sharoitlar, diniy va madaniy normativlar doimiy ravishda hisobga olinadi. Shuningdek, homiladorlik jarayonida ona va homila o'rtasidagi o'zaro hurmat va himoya muhim ahamiyatga ega bo'lib, bu har ikki hayotni saqlash va xavfsiz tug'ilishni ta'minlashga yo'naltirilgan.

Jamiyatda homilaning axloqiy statusi va uning hayot qadriyati masalasi keng muhokama qilinishi kerak bo'lgan mavzu sifatida qoladi. Shu bois, ilmiy, tibbiy, diniy va huquqiy sohalarda bu mavzuga oid tadqiqotlar va bahslar davom ettirilishi kerak.

Homilani himoya qilish va uning hayotini qadrlash, shu bilan birga, ona huquqlari va salomatligini saqlashga doir axloqiy qarorlar jamiyatning madaniy rivojlanishi va inson huquqlariga bo'lgan e'tiborining yuqori darajasi sifatida qaraladi. Homilaga nisbatan to'g'ri yondashuv, insoniyatning kelajakdagi avlodlariga nisbatan mas'uliyatli va ongli qarashni shakllantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Xodjayeva, N. (2019). *Homila axloqi va inson huquqlari: nazariy va amaliy yondashuvlar*. Tashkent: Yangi asr avlodi.
2. Muhammadaliyev, A. (2020). *Homila hayoti va qadriyatlari masalalari*. Toshkent: O'zbekiston davlat nashriyoti.
3. Ismailov, F. (2018). *Homilaning ijtimoiy va axloqiy himoyasi: ta'lim, huquq, madaniyat*. Toshkent: O'zbekistan milliy universiteti.
4. Niyazov, B. (2021). *Tibbiy etika: homila va ona huquqlari*. Samarqand: Samarqand davlat universiteti nashriyoti.
5. G'ulomov, O. (2016). *Homila va uning axloqiy statusi*. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
6. Zaynalov, A. (2018). *Hayotning boshida homila va uning axloqiy qiymati*. Tashkent: Sharq nashriyoti.
7. Nurullayeva, G. (2019). *Homila hayoti va insoniyat qadriyatlari*. Tashkent: O'zbekiston fanlar akademiyasi.